

วรรณคดีไทยในสมัยอยุธยากับการเมือง*

บทนำ

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อเสนอให้การศึกษาคุณค่าของวรรณคดีไทยในฐานะที่มีบทบาททางการเมือง ด้วยผู้เขียนมีความเห็นว่า วรรณคดีไทยของเรานั้นมิได้มีเพียงแต่คุณค่าทางความงามในด้านภาษา ทางความเสทือนอารมณ์ ทางสติปัญญา และทางศีลธรรม หรือเป็นเพียงแต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์และเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นชีวิตในสังคมร่วมสมัย

วรรณคดีไทยที่จะกล่าวถึงในที่นี้ จำกัดเฉพาะสมัยอยุธยา ซึ่งมีได้หมายความว่า วรรณคดีไทยสมัยก่อนและสมัยหลังอยุธยาจะไม่มีคุณค่าทางการเมือง บทความของชลธิรา กลด้อยู่ในวรรณคดีของปวงชน ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าไตรภูมิพระร่วงมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในอุดมการณ์การเมืองไทยในสมัยสุโขทัยซึ่งยังมีผลต่อมาถึงปัจจุบัน วรรณคดีของอศัวพาหุในสมัยรัตนโกสินทร์ก็เป็นที่ยอมรับแล้วว่าเป็นวรรณคดีการเมือง

ในการศึกษาวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ผู้เขียนได้แบ่งประเภทของวรรณคดีเท่าที่มีต้นฉบับหลงเหลืออยู่ ตามเนื้อเรื่องและการประเมนจุดมุ่งหมายของผู้แต่งไว้ ๕ ประเภท ได้แก่ วรรณคดีศาสนา (มหาชาติคำหลวง ภาพพิมพ์มหาชาติ สมุทรโฆษคำฉันท์ นันทโศปน์นันทสูตรคำหลวง พระมालย์คำหลวง) วรรณคดีขอพระเกียรติ (ลิลิตยวนพ่าย โคลงเฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์ โคลงฉลองพระพุทธไสยาสน์ บุญโสมวาทีคำฉันท์) วรรณคดีวิชาการ (โคลงทศรถสอนพระราม พาลีสอนน้องราชสวัสดิ์ จินตามณี กลบทศิรีวิบูลกิติ) วรรณคดีรัก (ลิลิตพระลอ กำสรวลโคลงตัน อนิรุทธคำฉันท์ ภาพพิมพ์โคลง โคลงนิราศนครสวรรค์ โคลงอักษรสาม ทวาทศมาส โคลงทริภุชชัย ภาพพิมพ์เรือ

*หมายเหตุ : บทความเรื่องนี้เขียนขึ้นจากข้อมูลที่ได้ในการทำวิทยุทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลของวรรณคดีไทยและวรรณคดีฝรั่งเศสที่มีต่อสังคมของตน ในศตวรรษที่ ๑๙"

กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง นิราศกวีโบราณ ๑๐ บท โคลงกวี
โบราณ ๑๐ บท โคลงโบราณเจ้าฟ้าอภัย ๒๕ บท โคลงโบราณพระนาควัตถาทหาราย ๒๕ บท)
วรรณคดีละครนอก (๑๔ เรื่องได้แก่ การเกิด ไชยทัต พิมสุวรรณค์ มโนห์รา มณีพิไชย สังข์-
ศิลป์ไชย สุวรรณหงส์ ไกรทอง ไชยเชษฐ์ ศิลปสุริวงศ์ คาวี พิกุลทอง พินสุริวงศ์ โมงป่า
สังข์ทอง สุวรรณศิลป์ โสวัตร โคบุตร พระรถเมรี) ในวรรณคดีทั้งห้าประเภทนี้ วรรณคดีที่มี
บทบาททางการเมืองได้แก่วรรณคดีสองประเภทแรก คือ วรรณคดีศาสนาและวรรณคดียอพระเกียรติ
นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งไม่เข้าประเภทใด คือ ลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเป็นวรรณคดี
การเมืองโดยตรง

พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในสมัยอยุธยาชั้น ทรงเป็นเจ้าชีวิต
เจ้าแผ่นดิน เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ของประเทศ ฐานะอันมั่นคงของกษัตริย์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น
อย่างยิ่ง เช่นวรรณคดียอพระเกียรติจึงมีบทบาททางการเมืองในฐานะที่เชิดชูสถาบัน

สถาบันพุทธศาสนาได้มีบทบาททางการเมืองมาโดยตลอด เป็นเครื่องมือทางการเมืองของ
ผู้นำประเทศที่ใช้ได้ผลตลอดมา เช่นวรรณคดีศาสนาจึงมีบทบาททางการเมืองในฐานะที่คำจุน
และสืบต่อสถาบัน

บทความนี้แบ่งเป็นสองตอน ตอนแรกว่าด้วยเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ซึ่งจะแสดงให้เห็น
ถึงบทบาททางการเมืองของสถาบันพุทธศาสนา ตอนสองว่าด้วยวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็น
ถึงบทบาททางการเมือง.

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

พุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยอยุธยาชั้น กล่าวได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งเห็นได้
โดยง่ายจากวัดวาอารามที่ยังเหลือมาเป็นปูชนียสถานและโบราณสถานทุกวันนี้ พุทธศาสนามีใจจะ
เจริญรุ่งเรืองอยู่แต่ภายในอยุธยาเท่านั้น นอกพระนครออกไปไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือภาคตะวันออกเฉียง
หรือภาคใต้ก็ล้วนไปด้วยปูชนียสถานดังกล่าว แทบทุกหมู่บ้านมีวัด พุทธศาสนาได้รับศรัทธาและ
ความสนับสนุนจากประชาชนและจากชนชั้นปกครองเป็นอย่างดี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์
อัครศาสนูปถัมภก พุทธศาสนามีบทบาทในชีวิตประจำวันของประชาชน ในการศึกษาเล่าเรียน
ของเด็กชายและชายหนุ่ม ในการพบปะสมาคมและการรื่นเริงของแต่ละหมู่บ้าน มีบทบาทแม้แต่
ในยามสงครามและการขอพระราชทานอภัยชีวิตหรืออภัยโทษให้แก่บุคคลที่ต้องโทษ ในประวัติ

ศาสตร์พงศาวดารตลอดจนจดหมายเหตุ เป็นการยากที่จะพบข้อความว่า มีผู้หนึ่งผู้ใดเคยกล่าวว่าเป็น
เชิงติเตียนพุทธศาสนาหรือมีความสงสัยเชิงศุภหรือไม่เชื่อในพุทธโอวาท

พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงสืบทอดพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือจากชนทุกชั้นทุก
ชน เป็นผู้ที่มีภาระนอกเหนือไปจากกิจของสงฆ์ในการทำนุบำรุงสืบทอดพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า
มีบทบาททางการเมืองมาโดยตลอด

ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (๒๐๙๑-๒๑๐๖) เมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาเป็น
ครั้งที่สอง มีความปรากฏใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ ว่า

“ฝ่ายพระมหานาคบวชอยู่วัดกุเขาทอง สึกออกรับตั้งค่ายกันทัพเรือตั้งแต่ค่ายวัดกุ-
เขาทอง วัดป่าพลู พรรคพวกสมกำลังญาติโยมทาสชายหญิงของมหานาคช่วยกันขุดคูนอก
ค่ายกันทัพเรือ จึงเรียกว่า คลองมหานาค”

เมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาเป็นครั้งที่สาม และคิดจะรวบหัวเมืองทางเหนือไว้เป็นกำลัง
ก่อนที่จะเข้าตีกรุงศรีอยุธยา จึงได้เจรจาความกับพระมหาธรรมราชาที่เมืองพิษณุโลก ในการนั้น
“สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าจึงนิมนต์พระสงฆ์รูปออกไปฟังการ”

ในรัชกาลพระมหินทราธิราช (๒๑๐๖-๒๑๑๑) เมื่อจะส่งตัวพระยารามให้แก่พระเจ้า
หงสาวดีนั้น “อาราธนาพระสังฆราชกับภิกษุสี่องค์ออกไปด้วย”

ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร (๒๑๓๓-๒๑๔๘) เมื่อคราวยุทธหัตถี โปรดให้ประหาร
ชีวิตนายทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทัน ครั้นนั้นสมเด็จพระพนรัตน์ป่าแก้ว และพระราชาคณะยี่สิบห้า
รูป ได้มาขออภัยโทษให้แก่นายทัพนายกองเหล่านั้นได้เป็นผลสำเร็จ

สถาบันพุทธศาสนายังเป็นทพพึงสำหรับผู้หนึ่งฝ่ายทางการเมืองด้วย

เมื่อสนธิราชสมเด็จพระไชยราชาธิราช (๒๐๗๗-๒๐๙๐) พระเพ็ชรราชาซึ่งเป็นเชื้อ
พระวงศ์ ได้เสด็จออกบวชด้วยเหตุที่ได้

“ดำริว่าครั้นนี้จะอยู่ในฆราวาส บัดนี้เห็นภัยจะบังเกิดมีเป็นมั่นคง ไม่เห็นสิ่งใดจะ
เป็นที่พึ่งได้ เห็นแต่พระพุทธรูปและผ้ากาสาวพัตร์อันเป็นธงชัยแห่งพระอรหันต์ จะเป็นที
พำนักพันภัยอุปถัมภ์ตราย”

ในปลายรัชสมัยพระนารายณ์ (๒๑๙๙-๒๒๓๑) เมื่อพระเพทราชาจะยึดอำนาจ พระ-
นารายณ์ต้องการปกป้องชีวิตข้าหลวงเดิมประมาณ ๑๕ คน ทรงโปรดให้อาราธนาพระสงฆ์ ราชา-
คณะหลายรูปเข้ามาบวชให้ ข้าหลวงเดิมเหล่านั้นก็สามารถออกจากพระราชวังไปได้

เมื่อพระเจ้าสุริยราช (๒๑๗๑-๒๑๗๒) ขึ้นเถลิงราชสมบัติด้วยความช่วยเหลือของออกญาศรีวรวงศ์ผู้ได้รับตำแหน่งออกญาภิบาลใหม่ในรัชสมัยของพระองค์นั้น พระองค์ต้องการกำจัดพระมหาอุปราชเดิม คือพระอนุชาของพระเจ้าทรงธรรม แต่มีอาจทำได้ด้วยพระมหาอุปราชทรงพระผนวชอยู่ มีความกลัวไว้ในจดหมายเหตุนวลิตว่า

“เรื่อง^๕ทำให้ออกญาภิบาลใหม่ยุ่งยากใจ จึงเกลี้ยกล่อมออกญาเสนาภิบาลโดยการขอร้องและให้ของกำนัล ออกญาเสนาภิบาลยอมรับสัญญาและให้สาบานว่า จะนำเสด็จพระมหาอุปราชไปสู่ราชสำนักในฉลองพระองค์แบบมรวาสให้ได้ เพราะถ้ายังทรงอยู่ในสมณเพศแล้ว จะไม่มีใครกล้ายื่นมือเข้าไปทำร้ายพระองค์....”

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก พระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งนอกเหนือไปจากการเศรษฐกิจ การป้องกันประเทศและการขยายอาณาเขต ก็คือ การทำนุบำรุงพุทธศาสนา ในการ^๕พระมหากษัตริย์แทบทุกรัชกาลทรงแสดงพระราชศรัทธาให้ปรากฏโดยโปรดให้สร้างวัดเพื่อเป็นสถานที่บำรุงและสืบต่อพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (๑๔๙๓-๑๔๙๒) ทรงโปรดให้สร้างวัดพุทธไสยาสน์และวัดป่าแก้วที่กรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี (๑๔๑๓-๑๔๓๔) วัดมหาธาตุที่เมืองพิษณุโลกและวัดกุฎีขาวที่กรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

นอกจากการสร้างวัด พระมหากษัตริย์บางพระองค์ยังทรงศรัทธาเสด็จออกบวชด้วย เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (๑๔๙๑-๒๐๓๑) ทรงพระผนวชที่วัดจุฬามณีแปดเดือนเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระราชกรณียกิจอื่นๆ เช่น พระมหาจักรพรรดิพระราชทานสัตตกัมมาทาน สมเด็จพระนารายณ์เสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปเป็นประจำทุกปี

การเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการผูกพันสถาบันพุทธศาสนาไว้กับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด ศรัทธาที่ชาวไทยมีต่อพุทธศาสนาย่อมไปถึงพระมหากษัตริย์ด้วย มีเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งที่^๕ให้เห็นชัดว่าพุทธศาสนาถูกนำมาเป็นเครื่องมือทางการเมือง นั่นคือเหตุการณ์ตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อพระเพทราชาคิดยึดอำนาจ^๖ ในระยณะนั้นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เป็นผู้ที่กุมอำนาจใหญ่ยิ่งในพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้มีสิทธิบาติในการค้ากับต่างประเทศ เป็นผู้ชักจูงให้สมเด็จพระนารายณ์เป็นมิตรไมตรีกับฝรั่งเศสเพื่อผลประโยชน์ของตนเองในอนาคตจะได้อาศัยกำลังของทหารฝรั่งเศสเป็นอำนาจ^๕ของตนเอง แต่การ

๑. กุ “พระเพทราชาเป็นขบถหรือ”, อักษรศาสตร์พิจารณา, เล่ม ๒ ปีที่ ๑.

ที่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ได้ชักจูงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสให้เห็นถึงภัยด้วยว่า สยามเป็นประเทศที่รุ่งเรืองร่ำรวย เหมาะแก่การทำการค้าและการเผยแผ่ศาสนา และให้ส่งมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาด้วยนั้น กลับเป็นผลเสียต่อตนเอง และให้ผลดีแก่พระเพทราชา ในการที่จะได้รับการสนับสนุนจากชาวสยาม ในพงศาวดารชาติไทย เล่ม ๕ ของพระบริหารเทพธานี มีความว่า

“ตั้งแต่ออกพระเพทราชามีอำนาจมากขึ้นแล้ว จดหมายเหตุฝรั่งว่าก็เริ่มเพาะความเกลียดชังขึ้นในหมู่พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ยุยงให้พลเมืองเกลียดชังกิจการของต่างประเทศและระบบแบบแผนของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์”

ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ มีความกล่าวว่า

“ข้ออ้างที่พระเพทราชายกขึ้นมามีสำหรับคิดการขบถครั้งนั้นอยู่หลายข้อคือ

๑. กองทหารฝรั่งเศสได้มายึดบางกอกไว้แล้ว
๒. การกดขี่ข่มเหงของพวกชาวต่างประเทศ
๓. การทะเลาะถะยานอันเกินกว่าเหตุของพวกนักพรตที่คิดการศาสนา
๔. ความเย่อหยิ่งและการกดขี่ของพ่อลคอน”

ความในประชุมพงศาวดารนี้ สะท้อนให้เห็นสถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่ถูกต้องสองประการ คือ ชาวต่างประเทศเข้ามามีบทบาทเหนืออิทธิพลของไทยของสยามทั้งในด้านการทหารการปกครอง และการค้า และพุทธศาสนา สถาบันสำคัญถูกเบียดเบียน พระเพทราชาผู้ซึ่งผู้เขียนใคร่กล่าวว่า เป็นผู้ที่เห็นการณ์ไกลอย่างยิ่งและได้ดำเนินการทันทีก่อนที่จะเจ้าพระยาวิชาเยนทร์จะรวบอำนาจได้สำเร็จ พระเพทราชาได้อาศัยสถานการณ์นี้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อประเทศชาติ

หลังจากการรวบอำนาจ ในงานถวายพระเพลิงสมเด็จพระนารายณ์ รูปต่างๆ ทางคริสต์ศาสนาและทางราชการของฝรั่งเศสได้ถูกนำมาแขวนประจานไว้ ดังปรากฏในจดหมายเหตุของเมอซิเออร์ มาติโน ดังนี้

“พวกเรามีความน้อยใจเป็นอันมากที่ทราบว่า ในท้องสำหรับถวายพระเพลิงเจ้าพนักงานได้เอารูปอย่างงามๆ ที่เกี่ยวกับการศาสนาของเรา และรูปพระเยซูเจ้าตรึงอยู่กับไม้กางเขนมาแขวนไว้ในที่นี้ การทำเช่นนั้นก็ด้วยความเกลียดและดูถูก เพื่อสำหรับมาประจานให้มหาชนทุกชาติทุกภาษาที่มาช่วยในการถวายพระเพลิงนี้ได้มาเห็นและเยาะเย้ยต่างๆ และยังไม่ใช่แต่เท่านั้น แต่เจ้าพนักงานมีความประสงค์จะประจานด้วย จึงได้เอารูปของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและรูปข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของฝรั่งเศสมาแขวนไว้ด้วย”

นอกจากนี้ บรรดาชาวคริสเตียนและชาวยุโรปชาติอื่น ๆ ในสยามที่หลบหนีไม่ทันก็ถูกจับไปจองจำทรมานจนถึงแก่ความตายเป็นจำนวนไม่น้อย

การแขวนรูปประจานกิตติ การจับกุมพวกคริสเตียนกิตติ อาจกล่าวได้ว่า เป็นนโยบายทางการเมืองของพระเพทราชาในอันที่จะแสดงให้เห็นว่า ตนนั้นกระทำการครองเพื่อพุทธศาสนาหรืออีกนัยหนึ่ง พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองของพระเพทราชา

วรรณคดีที่มบหาททางการเมือง

ลิลิตโองการแช่งน้ำ

ในหนังสืออุเทศวิชาภาษาไทย ชื่อ *ประวัติวรรณคดี* ของนายเจือ สตะเวทิน กล่าวถึงเนื้อความในลิลิตโองการแช่งน้ำไว้ว่า

“เนื้อความกล่าวอัญเชิญเทพเจ้าผู้มามีทิธาานุภาพของพราหมณ์กล่าวถึงไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลก กำเนิดใหม่ของโลก กำเนิดของกษัตริย์ในโลก แล้วจึงถึงคำสาปและพร คือให้ผู้ทรยศพินาศ ให้ผู้จงรักภักดีเจริญ”

โองการแช่งน้ำ^{๕๕}ใช้ในพิธี^{๕๖}ในพิธี^{๕๗}พัฒนาพัฒนา^{๕๘} อันเป็นพิธีสาบานตัวของบรรดาข้าราชการ โดยการดื่มน้ำที่แช่ด้วยมนต์และที่แช่ด้วยศีลตราวุธ เพื่อให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อกษัตริย์อันจะมีมาถึงตัวตามคำสาปแช่ง พิธีจึงเป็น พิธีคาถาจนความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจของสถาบันกษัตริย์โดยทางไสยศาสตร์ นับเป็นพิธีที่เป็นเครื่องมือทางการเมือง โองการแช่งน้ำจึงเป็นวรรณคดีการเมืองโดยตรง ด้วยมีขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของผู้นำประเทศ

วรรณคดีศาสนา

วรรณคดีศาสนาของไทยในสมัยอยุธยากล่าวถึงเรื่องราวที่มาจากพุทธศาสนา จากชาตกหรือสูตรต่าง ๆ ทางศาสนาหรือที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยแสดงความยอมรับนับถือและเชื่อตามโดยบริสุทธิ์ใจ จุดประสงค์ของการแต่งก็เป็นไปเพื่อเชิดชูและสืบเนื่องศาสนา และเพื่อการสั่งสอนในทางศาสนา

วรรณคดีศาสนาของไทยในสมัยอยุธยาที่ยังเหลืออยู่มีดังนี้

มหาชาติคำหลวง

รัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ

กาพย์มหาชาติ

รัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม

สมุทรโฆษคำฉันท์

รัชสมัยพระนารายณ์มหาราช

นันทโศภนันทสูตรคำหลวง

รัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ

พระมัลลย์คำหลวง

รัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ

มหาชาติสำนวนต่าง ๆ ซึ่งไม่ทราบรัชสมัยแต่งที่แน่นอน

มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ และมหาชาติสำนวนต่าง ๆ มีเนื้อเรื่องเดียวกัน คือ เรื่องชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเสด็จมาเป็นพระพุทธเจ้า ในครั้งนั้นเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญบารมีที่ใหญ่ยิ่ง คือ ทานบารมี ที่ว่าใหญ่ยิ่งนั้นเป็นด้วยทรงบริจาค แม้แต่พระแม่เหสี พระโอรสและพระธิดา ด้วยทรงหวังพระโพธิญาณอันจะเป็นประโยชน์มหาศาลต่อมนุษยโลกในชาติต่อไป เรื่องมหาชาตินี้มุ่งที่จะเน้นเรื่องทานแก่ผู้ ที่ทราบเรื่องจะโดยการฟังสวด ฟังเทศน์ ฟังเล่า หรือโดยการอ่านกวี ทานที่มุ่งนั้นมีใช้ทานที่ยิ่งใหญ่ดังที่พระโพธิสัตว์ทรงกระทำใน ชาติสุดท้าย หากเป็นทานที่ทรงกระทำในชนแรกๆ เช่น การบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เครื่องประดับต่างๆ เป็นต้น ความคิดเรื่องการให้ทานเป็นความคิดที่มีมาในพุทธศาสนาแต่ไหนแต่ไร อย่างเช่น ในไตรภูมิพระร่วงซึ่งเน้นเรื่องนิพพานและเรื่องการทำทาน มีกล่าวอยู่หลายตอนว่า ผู้ที่ ทำทานจะได้ไปสวรรค์ โดยเฉพาะผู้ที่ทำทานในพุทธศาสนา เช่น การตักบาตร การบริจาคเงิน สร้างวัด จะได้ไปสวรรค์ชั้นสูง ในพระมาลัยคำหลวงซึ่งแต่งขึ้นในสมัยหลังก็นั้นเรื่องการทำทาน และแสดงความแตกต่างของผลบุญที่ได้จากการทำทานแก่คนธรรมดาและถวายในพุทธศาสนาเช่น เดียวกัน

หนังสือมหาชาตินี้กล่าวได้ว่าแต่งขึ้นเพื่อให้เข้าถึงประชาชน เห็นได้จากการสอดแทรก อารมณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกระทบกระเทือนจิตใจของผู้ฟัง ผู้อ่าน เช่น อารมณ์สงสาร อารมณ์ โกรธ อารมณ์เสียใจ มีการสร้างตัวละครเป็นพระเอกนางเอกที่ต้องเดินป่าน่าสงสาร มีผู้ร้ายคือชุก และมีการกระทำทารุณโหดร้ายต่อเด็กเรียกน้ำตาของผู้ฟัง ผู้อ่าน การที่แต่งเช่นนี้อาจเป็นไปเพื่อ มิให้มีการสอนเรื่องทานเป็นที่น่าเบื่อหน่ายเกินไปและเพื่อเป็นการเรียกร้องความสนใจจากผู้ฟังและ ผู้อ่านให้ตั้งใจที่จะฟังและอ่านอยู่เสมอๆ อนึ่ง ความเชื่อที่ว่า ผู้ที่ได้ฟังเทศน์เรื่องนั้นจบภายใน หนึ่งวันจะได้บุญถึงขั้นสวรรค์ก็ทำให้มีผู้สนใจที่จะติดตามคอยรับฟังเทศน์มหาชาติอยู่เสมอ

สมุทรโฆษคำฉันท์ มีเนื้อเรื่องมาจากชาดก ถือว่าเป็นชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์เช่นกัน ชาดกเรื่องนี้มีเจตนาที่จะกล่าวถึงเรื่องกรรม ว่ามีผลติดตามมาแต่ชาติก่อน แต่วิธีการดำเนินเรื่อง และเนื้อเรื่องซึ่งกล่าวถึง การคล่องช้าง การอุ้มสม การสืบหาของทั้งสองฝ่าย การประลองฝีมือใน พิธีขุมพร ทำให้เจตนาเรื่องกรรมด้อยความสำคัญลงไป

นันทโศภนันทสูตรคำหลวง กล่าวถึงการปราบนันทโศภนันทนาคราช โดยพระโมคคัลลาน์ พระอัครสาวกฝ่ายซ้ายของพระพุทธเจ้าแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ และจงใจให้นันทโศภนันทนาคราช อยู่ทางแห่งสัมมาทิฐิได้ในที่สุด กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการปราบพาลของพุทธศาสนา

เจตนาของเรื่องมุ่งให้เห็นว่าพุทธศาสนาย่อมอยู่เหนือพาลหรือมารร้ายต่าง ๆ และมุ่งแสดงพระบารมีของพระโมคคัลลาน์

พระมาลัยคำหลวง แบ่งความขึ้นสองตอน ตอนแรกเมื่อพระมาลัยเสด็จลงไปรกได้เห็นความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ของมนุษย์ในนรกแล้ว เมื่อเสด็จกลับขึ้นมาก็โปรดสั่งสอนให้คนทำบุญกุศลเพื่อที่จะไม่ต้องตกนรก ตอนแรกนั้นมีความสน ตอนสองเมื่อพระมาลัยเสด็จไปสวรรค์เพื่อนำดอกบัวซึ่งมีคนมาถวายไปสักการะจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ ในระหว่างที่รอสักการะ ได้เฝ้าพระอินทร์ได้ถามถึงเทวดาแต่ละองค์ที่เสด็จมาสักการะจุฬามณีเจดีย์พร้อมด้วยบริวารมากมาย พระอินทร์ได้อธิบายว่า เทวดาองค์นั้น ๆ มีผลบุญที่ส่งเสริมมาจากการทำทานในชาติก่อน องค์ที่เคยทำทานมากก็มีบริวารมาก พระศรีอาริย์เมตไตรยได้เสด็จมาสักการะพร้อมด้วยเทพบริวารมากกว่าองค์อื่น ๆ พระศรีอาริย์เมตไตรยได้ทรงไต่ถามถึงชาวชมพูทวีปจากพระมาลัย ได้ทราบว่ายวชนมนุษย์นิยมทำบุญด้วยหวังจะเกิดในสมัยพระศรีอาริย์ พระศรีอาริย์ทรงส่งฝากพระมาลัยให้ชาวมนุษย์ฟังมหาชาติให้จบในหนึ่งวัน และทรงเล่าถึงความเป็นไปของโลกมนุษย์ในสมัยพระศรีอาริย์ เมื่อพระมาลัยเสด็จกลับลงมา ก็ได้สั่งสอนเรื่องการทำทาน มีทานเปรียบเทียบว่าการให้ทานแก่คนธรรมดาได้บุญน้อยกว่าการทำทานในพุทธศาสนา เช่นการสร้างเจดีย์ สร้างวัด การช่วยเหลือภิกษุสงฆ์ หนังสือเล่มนี้มุ่งเรื่องทาน

การสั่งสอนในทางศาสนา ตามที่ปรากฏในวรรณคดีข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามพื้นฐานความคิดและจิตใจและการศึกษาของคนไทยในสมัยอยุธยา ทงจะขอยกตัวอย่างโดยสังเขปดังนี้ เรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงกล่าวถึงความอยู่เหนือพาลหรือมารร้ายของพุทธศาสนา โดยอาศัยอิทธิปาฏิหาริย์เป็นวิธีการ เป็นการแสดงความยิ่งใหญ่โดยมิได้ใช้เหตุผล เช่นเดียวกับที่คริสตศาสนาแสดงความยิ่งใหญ่ของพระคริสต์ ความเชื่อและศรัทธาเป็นวิธีการสำคัญมากกว่าเหตุผล

การสั่งสอนเท่าที่ปรากฏในวรรณคดีข้างต้นนี้ได้แก่การสั่งสอนในเรื่องของการให้ทานเรื่องของการกรรม และเรื่องของการเสียสละ ในเรื่องของการให้ทาน ไม่ว่าจะเป็นทานในพุทธศาสนาหรือทานเพื่อช่วยเหลือคนทั่วไป ก็มรรจงวลเป็นของตอบแทน คือ บุญ ผู้ที่ทำทานหวังประโยชน์เพื่อตัวเอง ได้ประโยชน์แก่ตัวเองในความอิ่มใจ สุขใจ และความเชื่อว่าตนได้ทำบุญและจักได้ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในชาติหน้า ได้ประโยชน์แก่ผู้อื่นในการได้รับความช่วยเหลือในชาตินี้และในการสืบเนื่องพระพุทธานุสาซึ่งสืบสถาบันที่มั่นคงอย่างยั่งยืนในทางจิตใจ ในเรื่องของการกรรม การพลัดพรากกันในสมุทรมโหฬารที่แสดงผลของกรรมเก่า การตายของบุคคลในเวสสันดรชาดกแสดงถึงผลของกรรมในเรื่องทำชั่วได้ชั่ว ในเรื่องของการเสียสละ พระเวสสันดรสละราชบัลลังก์และความสุขทาง

โลกทั้งปวงเพื่อจุดประสงค์ที่ยิ่งใหญ่ว่า ซึ่งย่อมเป็นตัวอย่างอันดีแก่บุคคลทั่วไป ในการที่จะเสียสละประโยชน์และความสุขส่วนตัวเพื่อบิดามารดา ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ ในเรื่องของเสียสละนั้นนับได้ว่าเป็นการสอนระดับสูงกว่าการสอนในเรื่องอื่น

วรรณคดีศาสนาและวรรณคดีละครนอกเป็นวรรณคดีที่เข้าถึงประชาชน วรรณคดีประเภทอื่น ๆ เป็นวรรณคดีเพื่อชนชั้นปกครอง ประชาชนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะมีโอกาสได้รู้จัก ด้วยมิได้มีลักษณะเป็นนิทาน เป็นการละเล่น หรือเป็นเรื่องที่ใช้ในการสวดและการเทศน์ เมื่อวรรณคดีศาสนาเข้าถึงประชาชน การสั่งสอนที่มีอยู่ในวรรณคดีย่อมนับว่าเข้าถึงประชาชนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคิดไปถึงศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพุทธศาสนา เช่นนี้ การสั่งสอนที่ทำให้คนต้องการประกอบกรรมดีย่อมเป็นการพัฒนาจิตใจ ประชาชนที่มีจิตใจระดับสูงและที่ขมในพระธรรมคำสั่งสอนย่อมเป็นประชาชนที่ง่ายต่อการปกครอง วรรณคดีศาสนาจึงเป็นวรรณคดีที่มบพาท
ทางการเมือง

อีกประการหนึ่ง วรรณคดีศาสนาเองมีเนื้อหาที่แสดงความยอมรับนับถือและเชื่อตามเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มิใช่วรรณคดีที่แสดงความสงสัยในความเชื่อถือทางศาสนา หรือที่โจมตีสถาบันพุทธศาสนา วรรณคดีศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ช่วยความมั่นคงของสถาบันพุทธศาสนา ความมั่นคงนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อผู้ หนาสถาบันมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง วรรณคดีศาสนาจึงมบพาททางการเมือง

วรรณคดียอพระเกียรติ

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยา ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้าชีวิต เจ้าแผ่นดินผู้สร้างประวัติดิศตรของชาติ และองค์อุปถัมภ์งานทางศิลปะและวรรณคดี บรรดาภัก์ทั้งหลายย่อมไม่ละเว้นที่จะ
แต่งหนังสือยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ให้ปรากฏ ไม่ว่าเจตนาตั้งเดิมในการแต่งนั้นจะมาจาก
ความจงรักภักดีหรือการประจบสอพลอก็ตาม

วรรณคดีที่จดเข้าประเภทยอพระเกียรติมีดังนี้

ลิลิตยวนพ่าย

โคลงเฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์

โคลงฉลองพระพุทธรูปไสยาสน์

บุญโณวาทคำฉันท์

รัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ

รัชสมัยพระนารายณ์มหาราช

รัชสมัยพระเจ้าท้ายสระ

รัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ

ลิลิตยวนพ่าย

วรรณคดีเรื่องนี้แบ่งความได้สามตอน ตอนแรกว่าด้วยการขอพระเกียรติพระบรมไตรโลกนาถ มีความสรรเสริญพระบารมีในทุกด้านโดยใช้ความเปรียบ เปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับพระพรหมผู้สร้าง พระนารายณ์ผู้ระงับรักษา พระอิศวรผู้ทำลายล้างความเลวร้าย เปรียบกับพระพุทธเจ้าผู้ทรงโปรดสัตว์ พระอาทิตย์ผู้มีความสุกสว่างตั้งความสว่างแห่งปัญญา มีความยอมความงามว่ารูปงามเหมือนพระอินทร์ เสียงไพเราะเหมือนเสียงพระพรหม (พรหมสร) มีน้ำพระทัยงามและโอบอ้อมอารีเหมือนน้ำในมหาสมุทร มีความเปรียบกับตัวเองในวรรณคดีมหาภารตยุทธและรามเกียรติ์ มีความเปรียบกับพระธรรมในข้อที่พระองค์ทรงเป็นผู้มีธรรม และมีความขอพระเกียรติว่าทรงพร้อมด้วยความรู้ในศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการและทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม

ตอนที่สองว่าด้วยเรื่องย่อแสดงเนื้อเรื่องทีมาก่อนตอนที่สามซึ่งว่าด้วยเนื้อเรื่อง เรื่องย่อในตอนที่สองเริ่มตั้งแต่พระราชประวัติของพระราชบิดาคือเจ้าสามพระยาหรือพระบรมราชาธิราช ตอนทำสงครามทวายไธธร ตอนประสูติพระบรมไตรโลกนาถที่ทุ่งอุทัย ตอนแต่งตั้งไธสรเป็นกษัตริย์ครองยโสธร ตอนแต่งตั้งพระราเมศวร (พระบรมไตรโลกนาถ) ไปครองพิษณุโลก ตอนพระบรมไตรโลกนาถเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา ทรงทำนุบำรุงพระศาสนา ตอนพระยาอริชัยวัชรเจ้าเมืองเขลียงเอาใจออกห่างไปสวามิภักดิ์พระเจ้าติโลกราช ตอนพระบรมไตรโลกนาถยกทัพไปปราบได้ ตอนพระมารดาสิ้นพระชนม์ พระบรมไตรโลกนาถเสด็จออกผนวช และเมื่อทรงลาผนวชได้ทรงสร้างวัดพุทธโสธรวัดนี้ในการเล่าเรื่องย่อผู้แต่งได้แต่งเชิงขอพระเกียรติพระบรมไตรโลกนาถตลอดเรื่อง

ตอนที่สามอันเป็นเนื้อเรื่อง เริ่มด้วยเรื่องทางโยนก พระเจ้าติโลกราชเรียกตัวหมื่นดงันครเจ้าเมืองเชียงขึ้นมาประหาร นางเมืองภริยาหมื่นดงันครจึงส่งคนมาขอความช่วยเหลือจากอยุธยา กองทัพจากเชียงใหม่ตีเมืองเชียงขึ้นได้ก่อนที่กองทัพจากอยุธยาจะไปถึง แต่พระบรมไตรโลกนาถก็ตีเชียงขึ้นกลับคืนมาได้ มีความขอพระเกียรติพระบรมไตรโลกนาถตลอดเนื้อเรื่องโดยเฉพาะในด้านการสามารถในการรบพุ่ง ได้กล่าวถึงชัยภูมิและภูมิประเทศของเมืองเชียงขึ้นซึ่งอยู่ในลักษณะที่ยากล้ำบากแก่การโจมตี เรื่องจบลงด้วยบทขอพระเกียรติพระบรมไตรโลกนาถ

โคลงเฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์มหาราช

วรรณคดีเรื่องนี้แบ่งความได้สามตอน ตอนแรกเป็นบทนำมีความขอพระเกียรติพระนารายณ์มหาราชในด้านต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การที่ทรงได้ช้างเผือกจากป่าเมืองกาญจน์มาประทับพระบารมี การ

ที่ทรงรบนะลาวและได้อัญเชิญเสด็จพระพุทธสีหังคมาไทย การที่ทรงมีกษัตริย์เมืองต่าง ๆ มาอ่อน
น้อมขอยู่ภายใต้พระบารมี และเมื่อเมืองใดแข็งขี้ทรวงยกทัพไปปราบได้ การที่ทรงสร้างเมือง
ลพบุรี มีความบรรยายชมความงามของเมืองและกล่าวถึงเหตุอัศจรรย์ที่มีสายน้ำเกิดขึ้นเองที่เมืองใหม่
นั้น ตอนสองกล่าวถึงการเสด็จประพาสป่าระหว่างทางที่เสด็จไปคล้องช้าง มีความบรรยายชมนก
ชมไม้ชมสัตว์ป่าตามแบบฉบับของวรรณคดีไทย ตอนสามเป็นการคล้องช้างและการพระราชทาน
รางวัลแก่บรรดาเสนาข้าราชบริพาร ความตอนนั้นกล่าวโดยละเอียดล้วน มีบรรยายพิธีทางพราหมณ์
ในการคล้องช้าง การไล่ต้อนช้าง ตอนที่สี่เป็นบทส่งท้าย เป็นการขอพรพระพรหม พระนารายณ์
พระอิศวรและเทวดาอื่น ๆ ถวายแด่พระนารายณ์มหาราชาเพื่อให้ทรงพระเจริญเป็นหลักของประเทศ
สืบไป

โดยเนื้อหาเรื่องนั้นว่าด้วยการคล้องช้างซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์
ด้วยช้างเป็นกำลังสำคัญทั้งในกำลังงานและกำลังรบ ในการแต่งผู้แต่งได้เพิ่มเนื้อหาเชิงเฉลิมพระ-
เกียรติไว้ตลอดเรื่อง

โคลงชลอพระพุทธไสยาสน์

วรรณคดีเรื่องนี้เป็นการบินทักเหตุการณ์การชลอพระพุทธไสยาสน์ในรัชสมัยพระเจ้าท้าย
สระการชลอพระพุทธไสยาสน์เป็นงานใหญ่ที่ยากยิ่งด้วยพระพุทธรูปองค์นี้มีขนาดใหญ่มาก และเป็น
เหตุการณ์สำคัญ ตามเนื้อเรื่องนั้นนอกจากจะเคลื่อนย้ายที่ประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์แล้วยังย้าย
วัดอีกด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะวัดเดิมอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเกดน้ำเข้าเซ ฝั่งพังทลายลงไป ทำให้วัดทรุดและ
พระพุทธไสยาสน์มีรอยร้าว แม้จะได้มีการซ่อมแซมเป็นอย่างดีไว้ก็แก้ไขสภาวะนั้นไม่ได้ พระเจ้า
ท้ายสระจึงโปรดให้ย้ายที่ประดิษฐานและให้สร้างวัดใหม่อยู่คู่กันไป จึงมีการชลอพระพุทธไสยาสน์
ซึ่งการทั้งหมดก็ดำเนินไปโดยเรียบร้อยตามพระราชวินิจฉัย

เนื้อเรื่องในตอนแรกกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องชลอพระพุทธไสยาสน์ การเตรียมการชลอ
การชลอซึ่งพระเจ้าท้ายสระได้เสด็จมาร่วมชลอด้วยพระองค์เอง และการสร้างวัดใหม่ ในตอนหลังนั้น
เป็นการขอพรถวายแด่พระเจ้าแผ่นดิน การขอพรนี้แตกต่างจากที่ปรากฏในวรรณคดีอื่น ๆ กล่าวคือ
ไม่ได้ขอจากพระอิศวร พระพรหม และพระนารายณ์ หากขอจากพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขอจาก

พระสาวกองค์สำคัญ ๆ ในพุทธศาสนา มี พระสารีบุตร พระกัศสป พระอานนท์เป็นอาทิ และขอ
จากพระธรรมและภิกษุสงฆ์

การบันทึกเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการบันทึกพระราชกรณียกิจประการหนึ่งทางพุทธศาสนา
เจตนาในการแต่งมุ่งขอพระเกียรติพระเจ้าท้ายสระในฐานะองค์ครุศาสนูปถัมภก

บุญโณวาทคำฉันท์

วรรณคดีเรื่องนี้เป็นต้นด้วยบทไหว้ครู จากนั้นเป็นตำนานพุทธบาทตามที่มีกล่าวไว้ใน
บุญโณวาทสูตร การสร้างพระมณฑปครอบพระพุทธรูปโดยพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นที่สำหรับกษัตริย์
และราชภรรยานมัสการประจำปี เนื้อเรื่องเริ่มเมื่อเดือนสี่ พระมหากษัตริย์เสด็จจากอยุธยาไปยังพระ-
พุทธบาท มีความบรรยายขบวนทัพที่ยกไป เมื่อเสด็จถึงพระพุทธรูป ทรงนมัสการและโปรดให้มพิ-
ณลงทั้งกลางวันและกลางคืน มีการละเล่นต่าง ๆ เจ็ดวันเจ็ดคืน หลังจากนั้นเสด็จประพาสป่า มี
ความบรรยายชมไม้ ชมนก ชมสัตว์ป่า ชมปลาตามแบบฉบับวรรณคดีไทย แล้วจึงเสด็จกลับ เรื่อง
นี้มีเนื้อหาเน้นหนักไปในการเสด็จประพาสพระพุทธรูปอันเป็นพระราชกรณียกิจประจำปี เจตนา
ในการแต่งมุ่งขอพระเกียรติในฐานะที่ทรงเป็นองค์ครุศาสนูปถัมภก

จากวรรณคดีเรื่องข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นวรรณคดีที่มุ่งขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์
ในฐานะองค์ครุศาสนูปถัมภกสองเรื่อง คือ เรื่องโคลงฉลองพระพุทธรูปไสยาสน์และบุญโณวาทคำฉันท์
(ในเรื่องลิลิตยวนพ่ายก็มีส่วนหนึ่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะนี้) เป็นวรรณคดีที่มุ่งขอพระ-
เกียรติพระมหากษัตริย์ในฐานะกับหนึ่งเรื่องคือเรื่องลิลิตยวนพ่าย เป็นวรรณคดีที่มุ่งขอพระเกียรติ
พระมหากษัตริย์ในหลายๆด้านทั้งในการรบ การศาสนา การสร้างเมืองและการที่ทรงปฏิบัติพระราช
กรณียกิจประจำปีอย่างหนึ่งคือการคล้องช้างหนึ่งเรื่อง คือเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์
มหาราช

จะเห็นได้ว่า สถาบันกษัตริย์นำตัวเข้าไปผูกพันอย่างแนบแน่นกับสถาบันพุทธศาสนาเพื่อ
เรียกร่องสร้าจากประชาชนเพื่อความมั่นคงแห่งสถาบันตน อีกประการหนึ่งวรรณคดีขอพระเกียรติ
เองโดยเนื้อหาเป็นวรรณคดีที่เชิดชูสถาบันกษัตริย์ ซึ่งย่อมเป็นหลักประกันความมั่นคงของสถาบัน
กษัตริย์อีกประการหนึ่งด้วย วรรณคดีขอพระเกียรติจึงมีบทบาททางการเมือง

บทส่งท้าย

การศึกษาวรรณคดีไทยในฐานะที่มีบทบาททางการเมืองย่อมจะทำให้กว้างขวางและลึกซึ้งกว่าที่เสนอมาแล้ว เป็นที่น่าเสียดายว่า แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีความเคลื่อนไหวในการที่จะจัดการศึกษา “วรรณคดีการเมือง” ของไทยขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นนิมิตอันดีแก่วงการศึกษาวรรณคดีไทย เพื่อความเข้าใจคนไทยและความเป็นมาของชาติไทย แต่ความเคลื่อนไหวดังกล่าวก็กลับเงียบหายไปโดยไม่มีเหตุผลที่แจ่มชัด

วัลยา ปิยะรัตน์

แผนกวิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ

วารสารทางวิชาการและกึ่งวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยกำหนดออกวางตลาด ปีละ ๔ เล่ม เป็นวารสารทางวิชาการ ๔ เล่ม และวารสารกึ่งวิชาการ ๔ เล่ม

ฉบับใหม่ว่าด้วย

ภัยเหลือง ภาคสาม
